

سامان سخن

(مباحثی درباره زبان و دستور زبان فارسی)

محمود مهرآوران

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پابندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی، در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

مقدمه مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی

زبان فارسی امروزه یکی از زبانهای زنده و فعال جهان است. این زبان در بلندای تاریخ فراز و فرودهایی را پشت سر گذاشته است. در زمانهایی از شرق تا هندوستان و از غرب تا آن سوی ترکیه امروزی رسمیت و گسترش داشته است. گرچه امروز از نظر رسمی، زبان چند کشور از جمله ایران است اما دایره نفوذ آن و آشنایی مردم با این زبان، تنها در این چند کشور محدود نشده است.

زبان فارسی در ایران علاوه بر اینکه ابزار ارتباط بین مردم است نقش سنگین دیگری هم دارد و آن نقش دربرداشتن فرهنگ عظیم ایرانی و اسلامی است. گنجینه‌های فراوان فرهنگ ایرانی بویژه ایران دوره اسلامی به بعد، صدها دیوان شعر از سروده‌های شاعران و سخنوران این زبان و هزاران کتاب از نویسندگان از گذشته تا امروز با زبان فارسی ذهن و اندیشه انسان را مخاطب خویش قرار داده است. این آمیختگی فرهنگی، اهمیت زبان فارسی را بیشتر کرده است.

ایران امروز به عنوان یکی از مهمترین کانونهای نشر فرهنگ اسلامی مورد توجه هزاران نفر از کسانی است که دوست دارند آموزه‌ها و فرهنگ اسلامی را در ایران بیاموزند که لازمه این امر آشنایی آنان با زبان فارسی است. اهمیت زبان فارسی و توانایی آن برای برآورده کردن این اشتیاق در سخنان مقام معظم رهبری نیز دیده می‌شود که فرموده‌اند:

«اکنون زبان فارسی بهترین حامل و رسانه برای معارف، افکار، نوآوری و تمدن عمیق اسلامی محسوب می‌شود و بر این اساس وظیفه ما در قبال زبان فارسی بسیار سنگین است. ما باید برای رواج زبان فارسی در دنیا و گسترش جغرافیایی آن تلاش کنیم تا این

زبان در موضع قدرت قرار گیرد و بتواند بخش عظیمی از مدنیت گذشته عالم را که با خود همراه دارد به دنیا ارائه دهد».

از این رو آموزش زبان فارسی به عنوان مقدمه‌ای برای جذب مشتاقان، امری بسیار ضروری و تخصصی است. در کشور ما نهادهای چندی، به شکل‌های گوناگون، به غیرفارسی‌زبانان، زبان فارسی را می‌آموزند. «جامعه المصطفی العالمیه» یکی از این نهادهاست که سالها در مراکز ایران و خارج از کشور، این امر را برعهده دارد و تاکنون به هزاران نفر از دهها کشور، زبان فارسی را آموزش داده است. این نهاد رسالت بزرگ تعلیم و تربیت مشتاقان و طلاب غیر ایرانی را بر دوش دارد. از این رو در نخستین گام، به آموزش زبان فارسی به آنان می‌پردازد. این کار در داخل کشور، در چند مرکز در شهرهای قم، مشهد، اصفهان، گرگان، تبریز و آشتیان صورت می‌گیرد.

«مرکز آموزش زبان و معارف اسلامی» در قم، به عنوان نخستین مرکز از مجموعه جامعه المصطفی سالانه صدها نفر از طلاب غیر ایرانی را فارسی می‌آموزد و برای این امر، تألیف و تدوین کتابهای گوناگون آموزشی و کمک آموزشی را در برنامه خود دارد. این مرکز با داشتن حدود سه دهه تجربه موفق در آموزش زبان، به سبب تنوع ملیتی طلاب و دانشجویان در یک کلاس، محدودیت متون تخصصی اسلامی و حتی علوم پایه در یک یا دو زبان، روش آموزش «فارسی به فارسی» را بدون استفاده از زبان واسطه، به عنوان بهترین شیوه به کار گرفته است.

از آنجا که آموزش زبان، امری فنی و تخصصی است، استادان و معلمان این کار نیز به فراگیری، دانش‌افزایی و مطالعه مستمر و آشنایی با شیوه‌ها، پژوهشها و دیدگاههای گوناگون و جدید نیازمندند. برگزاری کارگاهها و دوره‌های آموزشی و فراهم کردن کتابهای آموزشی و کمک آموزشی از راههای استمرار تخصص و آموزش در یاددهی زبان است. از این رو تألیف کتابهای مناسب و مرتبط با زبان فارسی و دستور زبان فارسی برای معلمان و استادان آموزش زبان، ضروری و بایسته است.

کتابی که در پیش رو دارید، حاوی آموخته‌ها و نکات بسیار مهم و لازم برای درک و آموزش بهتر زبان فارسی است. این کتاب با زبانی ساده و در دسته‌بندی مناسب و نمونه‌ها و مثالهای فراوان آنچه را که یک معلم آموزش زبان فارسی در سطح ساده و متوسط نیاز دارد، برآورده می‌کند. البته یاد دادن همه نکات فنی و تخصصی در آموزش زبان بویژه در دوره‌های آغازین نه امکان دارد و نه لازم و ضروری است اما دانستن و تسلط معلمان بر این نکات، امر آموزش را برای آنان ساده‌تر می‌کند؛ زیرا هر قدر معلم و استاد به آنچه می‌خواهد بیاموزد بیشتر آشنا و مسلط باشد در شیوه آموزش و در پیش گرفتن راه‌های متنوع برای تفهیم مطلب راحت‌تر خواهد بود. از طرفی ورود فارسی آموزان به محیطی که همه به فارسی سخن می‌گویند و دیدن متنهای گوناگون و شنیدن جمله‌های فراوان او را برمی‌انگیزد که درباره زبان و قواعد آن بیشتر بداند و بیاموزد. از این رو ضروری است که معلمان، خود بر مطالب و نکات آموزشی مسلط باشند تا در آموزش با مشکلی مواجه نشوند.

مباحث این کتاب از آواها تا جمله‌ها را در برمی‌گیرد. همچنین نکات و مطالبی متنوع در زمینه‌های گوناگون زبان فارسی دارد که در کلاسهای درسی بسیار کاربردی است. امیدواریم این اثر در آشنایی طلاب و دانشجویان با زبان فارسی، دانش‌افزایی معلمان و استادان و دیگر دوست‌داران زبان فارسی مفید افتد.

فهرست

۲۱	مقدمه
۲۷	فصل اول: زبان
۲۷	مطالعه زبان
۲۸	تعریف زبان
۲۸	دستگاه
۲۹	نشانه‌های قراردادی
۲۹	تقسیم‌بندی نشانه‌ها
۳۰	ارتباط
۳۰	دستور چیست؟
۳۱	فواید دستور
۳۱	اجزا و واحدهای زبان
۳۱	آواهای زبان
۳۱	۱. واج
۳۲	الف) تقسیم‌بندی واج‌ها
۳۳	ب) حروف الفبا
۳۳	ج) تفاوت واج و حرف
۳۶	۲. تکواژ (morphem)
۳۷	هجاء (Syllable)
۳۷	الف) ساختمان هجاء در زبان فارسی
۳۸	ب) نتایج جدول هجایی (ساخت هجاء)
۳۹	۳. واژه/کلمه (Word)
۳۹	ویژگی‌های واژه (کلمه)

- ۳۹ _____ ۴. گروه (Phrase)
- ۴۰ _____ ۵. جمله کامل (Sentence)
- ۴۱ _____ فصل دوم: بررسی انواع کلمه در زبان فارسی
- ۴۱ _____ انواع کلمه
- ۴۱ _____ فعل
- ۴۱ _____ الف) مفهوم و معنا
- ۴۱ _____ ب) مشخصات و ویژگی‌های فعل
- ۴۲ _____ ج) پایه فعل
- ۴۲ _____ د) بن
- ۴۳ _____ ه) شناسه
- ۴۴ _____ و) شخص و شمار
- ۴۴ _____ ز) زمان فعل
- ۴۴ _____ ۱. فعل ماضی
- ۴۴ _____ انواع فعل ماضی و روش ساخت آنها
- ۴۵ _____ ۲. فعل مضارع (حال / اکنون)
- ۴۵ _____ الف) مضارع اخباری:
- ۴۶ _____ ب) مضارع التزامی
- ۴۷ _____ ج) مضارع مستمر
- ۴۷ _____ ۳. فعل آینده
- ۴۷ _____ ۴. فعل امر
- ۴۸ _____ ۵. نهی
- ۴۸ _____ ۶. مثبت و منفی
- ۴۹ _____ الف) تفاوت فعل نهی و منفی
- ۵۰ _____ ب) نشانه نفی و نهی
- ۵۰ _____ ۷. فعل دعا
- ۵۱ _____ ۸. گذر فعل
- ۵۱ _____ الف) فعل لازم (ناگذر)

۵۱. _____ (ب) فعل متعدی (گذرا)
۵۳. _____ (ج) فعل دوگانه (دو وجهی)
۵۴. _____ (د) فعل اسنادی (ربطی)
۵۴. _____ ۹. وجه فعل
۵۵. _____ الف) وجه اخباری
۵۵. _____ ب) وجه التزامی
۵۵. _____ ج) وجه امری
۵۶. _____ ۱۰. ساخت / ساختار فعل
۵۶. _____ الف) فعل ساده
۵۶. _____ ب) فعل پیشوندی
۵۷. _____ ج) فعل مرکب
۵۸. _____ شرایط فعل مرکب
۶۰. _____ د) عبارت فعلی
۶۰. _____ یکم: ویژگی های عبارت فعلی
۶۲. _____ دوم: تفاوت عبارت فعلی و متمم
۶۳. _____ ه) فعل های یک شناسه / یک شخصه
۶۵. _____ و) فعل های غیر شخصی / بی نهاد
۶۵. _____ ۱۱. معلوم و مجهول
۶۶. _____ الف) فعل مجهول ساختاری (نشانه دار)
۶۶. _____ روش مجهول کردن فعل معلوم
۶۷. _____ ب) مجهول معنایی
۶۸. _____ ۱۲. فعل وصفی
۶۹. _____ ۱۳. فعل کمکی
۷۰. _____ ۱۴. فعل های شبه کمکی
۷۳. _____ ۱۵. ساخت برخی دیگر از فعلها
۷۳. _____ الف) ماضی
۷۴. _____ ب) مضارع

- ۷۴ _____ (ج) آئنده
- ۷۵ _____ خلاصه موضوع فعل کمکی
- ۷۶ _____ خلاصه مباحث فعل
- ۷۸ _____ اسم
- ۷۸ _____ برخی ویژگی‌های اسم
- ۷۸ _____ اقسام اسم
- ۷۸ _____ ۱. اسم خاص
- ۷۸ _____ ۲. اسم عام
- ۷۹ _____ ۳. اسم معرفه
- ۷۹ _____ ۴. اسم نکره
- ۷۹ _____ نشانه‌های نکره
- ۸۰ _____ ۵. اسم جنس
- ۸۰ _____ ۶. اسم ذات
- ۸۰ _____ ۷. اسم معنی
- ۸۰ _____ ۸. نام ابزار
- ۸۱ _____ ۹. نام آوا (اسم صوت)
- ۸۱ _____ ۱۰. اسم مصغّر
- ۸۱ _____ نشانه‌های تصغیر:
- ۸۲ _____ ۱۱. اسم اتباع
- ۸۲ _____ ۱۲. مصدر
- ۸۲ _____ اسم مصدر
- ۸۳ _____ اسم از نظر شمار
- ۸۳ _____ الف) مفرد
- ۸۴ _____ ب) جمع
- ۸۴ _____ ج) اسم جمع
- ۸۵ _____ د) نشانه‌های جمع عربی در فارسی
- ۸۵ _____ یکم: جمع سالم

- ۸۵ ..... دوم: جمع مکسر
- ۸۶ ..... سوم: تثنيه
- ۸۶ ..... ساخت اسم
- ۸۷ ..... نقش‌های اسم
- ۸۸ ..... ۱. نقش‌های اصلی
- ۸۸ ..... الف) نهاد
- ۸۸ ..... ب) مفعول
- ۸۸ ..... راه‌های شناخت مفعول:
- ۸۹ ..... ج) متمم
- ۹۰ ..... د) مسند
- ۹۱ ..... ه) منادا
- ۹۱ ..... حروف ندا:
- ۹۱ ..... و) نقش قیدی
- ۹۱ ..... ۲. نقش‌های پیرو(تبعی)
- ۹۱ ..... الف) بدل
- ۹۲ ..... ب) معطوف
- ۹۲ ..... ج) تکرار
- ۹۳ ..... ۳. نقش‌های وابسته
- ۹۳ ..... الف) مضاف‌الیه
- ۹۵ ..... ب) شاخص
- ۹۶ ..... ج) ممیز
- ۹۷ ..... ۴. نقش دوگانه (تنازع)
- ۹۸ ..... خلاصه بحث اسم
- ۹۹ ..... صفت
- ۹۹ ..... اقسام صفت
- ۹۹ ..... ۱. انواع صفت بیانی
- ۹۹ ..... الف) صفت بیانی عادی

۹۹. _____ (ب) صفت فاعلی
۱۰۰. _____ (ج) صفت مفعولی
۱۰۱. _____ (د) صفت نسبی
۱۰۲. _____ (ه) صفت لیاقت
۱۰۲. _____ سنجش صفات
۱۰۳. _____ کاربرد «تر/ترین»
۱۰۴. _____ ۲. صفت اشاره
۱۰۴. _____ ۳. صفت پرسشی
۱۰۵. _____ ۴. صفت تعجبی
۱۰۵. _____ ۵. صفت مبهم
۱۰۶. _____ ۶. صفت شمارشی
۱۰۶. _____ الف) صفت شمارشی اصلی
۱۰۶. _____ ب) صفت شمارشی ترتیبی
۱۰۷. _____ ج) صفت شمارشی کسری
۱۰۷. _____ د) صفت شمارشی توزیعی
۱۰۸. _____ صفت مثبت. منفی
۱۰۹. _____ جایگاه صفت
۱۰۹. _____ شمار صفت
۱۰۹. _____ تفاوت ترکیب‌های وصفی و اضافی
۱۱۱. _____ خلاصه بحث صفت
۱۱۱. _____ ضمیر
۱۱۲. _____ ضمیر
۱۱۲. _____ انواع ضمیر
۱۱۲. _____ ۱. ضمیر شخصی
۱۱۲. _____ ۲. ضمیر مشترک
۱۱۳. _____ ۳. ضمیر تأکیدی
۱۱۳. _____ ۴. ضمیر اشاره

- ۱۱۳ _____ ۵. ضمیر پرسشی
- ۱۱۴ _____ ۶. ضمیر تعجبی
- ۱۱۴ _____ ۷. ضمیر مبهم
- ۱۱۴ _____ ۸. ضمیر متقابل
- ۱۱۵ _____ خلاصه بحث ضمیر
- ۱۱۶ _____ قید
- ۱۱۶ _____ انواع قید
- ۱۱۶ _____ ۱. از نظر نوع کلمه
- ۱۱۶ _____ الف) قید مختص
- ۱۱۶ _____ قیدهای بی نشانه
- ۱۱۶ _____ قیدهای نشانه دار
- ۱۱۷ _____ ب) قید مشترک
- ۱۱۸ _____ ۲. از نظر معنی و مفهوم
- ۱۳۰ _____ ساخت قید
- ۱۳۱ _____ تفاوت قید پیشوندی و متمم قیدی:
- ۱۳۲ _____ خلاصه مبحث قید
- ۱۳۳ _____ شبه جمله ها
- ۱۳۳ _____ ۱. انواع شبه جمله از نظر نوع کلمه
- ۱۳۴ _____ ۲. انواع شبه جمله از نظر معنی
- ۱۳۹ _____ تفاوت قید و شبه جمله
- ۱۳۹ _____ خلاصه بحث شبه جمله
- ۱۴۰ _____ حروف (نقش نماها)
- ۱۴۰ _____ انواع حروف
- ۱۴۰ _____ ۱. حروف اضافه (نقش نمای متمم)
- ۱۴۰ _____ حروف اضافه از نظر ساخت
- ۱۴۱ _____ ۲. حروف ربط (نقش نماهای پیوند)
- ۱۴۱ _____ الف) حروف ربط همپایگی (حروف عطف)

- ۱۴۲ _____ (ب) حروف ربط وابستگی
- ۱۴۳ _____ ۳. حروف ندا (نقش نمای منادا)
- ۱۴۳ _____ ۴. نقش نمای مفعول «را»
- ۱۴۳ _____ ۵. نقش نمای اضافه و صفت (ب)
- ۱۴۴ _____ شناخت نقشها
- ۱۴۴ _____ خلاصه بحث حروف
- ۱۴۵ _____ فصل سوم: جمله
- ۱۴۶ _____ انواع جمله
- ۱۴۶ _____ انواع جمله از نظر معنی و مفهوم
- ۱۴۶ _____ ۱. جمله خبری
- ۱۴۶ _____ ۲. جمله پرسشی
- ۱۴۷ _____ ۳. جمله امری
- ۱۴۷ _____ ۴. جمله التزامی
- ۱۴۷ _____ ۵. جمله عاطفی
- ۱۴۸ _____ تفاوت وجه فعل با نوع جمله‌ها (از نظر معنا)
- ۱۴۹ _____ رکن اصلی جمله
- ۱۴۹ _____ جمله‌های با فعل
- ۱۴۹ _____ ۱. جمله ساده
- ۱۵۰ _____ ۲. جمله مرکب
- ۱۵۰ _____ نهاد و گزاره
- ۱۵۰ _____ الگوی جمله‌های فعلی (با فعل)
- ۱۵۱ _____ ۱. جمله‌های دوجزئی
- ۱۵۱ _____ الف) نهاد + فعل (لازم)
- ۱۵۲ _____ ب) نهاد + فعل مجهول
- ۱۵۴ _____ ۲. جمله‌های سه جزئی
- ۱۵۴ _____ الف) نهاد + مسند + فعل اسنادی
- ۱۵۶ _____ مصدر «بودن»

- ب) نهاد + مفعول (+ را) + فعل (متعدی) _____ ۱۵۸
- ج) نهاد + متمم + فعل _____ ۱۵۹
- د) نهاد + تمیز (مسند) + فعل مجهول _____ ۱۶۰
- ه) نهاد + متمم + فعل مجهول _____ ۱۶۱
- و) متمم + مسند + فعل مجهول _____ ۱۶۲
۳. جمله‌های چهارجزئی _____ ۱۶۲
- الف) نهاد + مفعول + متمم + فعل _____ ۱۶۲
- ب) نهاد + مفعول + مسند (تمیز) + فعل _____ ۱۶۳
- ج) نهاد + متمم + مسند (تمیز) + فعل _____ ۱۶۴
- د) نهاد + مفعول + مفعول + فعل _____ ۱۶۵
۴. جمله پنج جزئی _____ ۱۶۶
۵. جمله با فعل یک شناسه (یک شخصه) _____ ۱۶۷
- جمله‌های بی فعل _____ ۱۶۸
۱. جمله‌های یک جزئی (شبه جمله‌ها) _____ ۱۶۹
۲. جمله‌های دو جزئی _____ ۱۷۰
۳. جمله‌های سه جزئی _____ ۱۷۱
۴. شبه جمله‌های دیگر _____ ۱۷۲
- جمله‌های بی نهاد (فعل‌های غیرشخصی) _____ ۱۷۲
- خلاصه الگوی جمله‌های فعلی _____ ۱۷۴
- خلاصه الگوی جمله‌های بی فعل _____ ۱۷۵
- جمله مرکب _____ ۱۷۵
۱. جمله‌واره پایه، جمله‌واره پیرو _____ ۱۷۶
۲. روش تشخیص جمله‌واره پیرو _____ ۱۷۷
- حروف ربط در جمله مرکب _____ ۱۷۷
۳. معیارها و نشانه‌های ترکیب _____ ۱۸۰
۴. الگوی جمله‌های مرکب _____ ۱۸۱
- حذف در جمله _____ ۱۸۲

- ۱۸۳ _____ ۱. حذف با نشانه‌های واژگانی (قرینهٔ لفظی)
- ۱۸۳ _____ الف) حذف فعل
- ۱۸۳ _____ ب) حذف نهاد
- ۱۸۳ _____ ج) حذف مفعول
- ۱۸۴ _____ ۲. حذف با پیوندهای درونی (قرینهٔ معنوی)
- ۱۸۴ _____ الف) حذف فعل
- ۱۸۵ _____ ب) حذف نهاد
- ۱۸۵ _____ ج) حذف مفعول
- ۱۸۵ _____ د) حذف متمم
- ۱۸۵ _____ ه) حذف حرف ربط
- ۱۸۶ _____ و) حذف حرف اضافه
- ۱۸۶ _____ ز) حذف مضاف
- ۱۸۶ _____ ح) حذف مضاف‌الیه
- ۱۸۶ _____ ط) حذف در عنوانها
- ۱۸۶ _____ ی) حذف بخشهایی از جمله
- ۱۸۹ _____ فصل چهارم: آموختنی‌های دیگر
- ۱۸۹ _____ واحدهای زیر زنجیری
- ۱۸۹ _____ ۱. تکیه (strees)
- ۱۹۱ _____ ۲. درنگ یا مکث (Juncture)
- ۱۹۱ _____ ۳. آهنگ (Intonation)
- ۱۹۲ _____ واژه‌های پرسشی
- ۱۹۲ _____ ۱. صفات پرسشی
- ۱۹۳ _____ ۲. ضمیر پرسشی
- ۱۹۴ _____ ۳. قید پرسش
- ۱۹۵ _____ عناصر دستوری «منفی ساز»
- ۱۹۷ _____ نقش‌های گوناگون برخی کلمات
- ۱۹۷ _____ ۱. «آن»

۱۹۸. ۲. «تا» _____
۱۹۹. ۳. «چرا» _____
۱۹۹. ۴. «چه» _____
۱۹۹. الف) صفت پرسشی _____
۲۰۰. ب) صفت تعجبی _____
۲۰۰. ج) ضمیر پرسشی _____
۲۰۰. د) ضمیر تعجبی _____
۲۰۰. ه) قید تعجب _____
۲۰۰. و) «چه» حرف ربط _____
۲۰۱. ز) «چه» حرف ربط به معنی «بلکه» _____
۲۰۱. ح) «چه» حرف ربط به معنی «زیرا» _____
۲۰۱. ط) «چه» قید مقدار _____
۲۰۱. ی) «چه» قید پرسش _____
۲۰۲. ۵. «مگر» _____
۲۰۲. ۶. «نه» _____
۲۰۳. ۷. «هم» _____
۲۰۳. ۸. «هیچ» _____
۲۰۴. ۹. «یا» _____
۲۰۴. ۱۰. «یعنی» _____
۲۰۵. صامت‌های میانجی _____
۲۰۶. ۱. صامت میانجی «ی» _____
۲۰۶. ۲. صامت میانجی «گ» _____
۲۰۷. ۳. صامت میانجی «ج» _____
۲۰۸. ۴. صامت میانجی «و» _____
۲۰۹. ۵. صامت «ا / همزه» (نشانه الف) _____
۲۰۹. ۶. صامت میانجی «ک» _____
۲۰۹. ۷. صامت میانجی «ه» _____

- ۲۱۰ _____ انواع «ی»
- ۲۱۱ _____ معانی و کاربرد برخی از حروف
- ۲۱۲ _____ ۱. «از» (حرف اضافه)
- ۲۱۳ _____ ۲. «اگر» (حرف ربط)
- ۲۱۴ _____ ۳. «اما» (حرف ربط)
- ۲۱۵ _____ ۴. «به» (حرف اضافه)
- ۲۱۷ _____ ۵. «با» (حرف اضافه)
- ۲۱۹ _____ ۶. «بر» (حرف اضافه)
- ۲۱۹ _____ ۷. «برای» (حرف اضافه)
- ۲۲۰ _____ ۸. «تا»
- ۲۲۱ _____ ۹. «جز» (حرف اضافه)
- ۲۲۱ _____ ۱۰. «چون»
- ۲۲۲ _____ ۱۱. «در» (حرف اضافه)
- ۲۲۳ _____ ۱۲. «را»
- ۲۲۴ _____ ۱۳. «که» (حرف ربط)
- ۲۲۶ _____ ۱۴. «و» (حرف ربط)
- ۲۲۸ _____ ۱۵. «یا» (حرف ربط)
- ۲۲۹ _____ فصل پنجم: وندها
- ۲۲۹ _____ تکواژهای صرفی (وندهای تصریفی)
- ۲۳۰ _____ تکواژهای اشتقاقی
- ۲۳۰ _____ پیشوندها
- ۲۳۴ _____ میانوندها
- ۲۳۵ _____ پسوندها
- ۲۵۰ _____ وندهای غیر فعال
- ۲۵۳ _____ کتابنامه